

EURÓPSKY INTEGRAČNÝ PROCES A CUDZOJAZYČNÉ VZDELÁVANIE

THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS AND FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Borsuková, Hana – Rohal'ová, Edita – Užáková, Mária

Abstract

The European integration process is developing in more dimensional levels. One of them is the field of education, which significantly reflects the dynamics, internationalization and globalization of social and economic relations based on the development of knowledge economics. The main objective of the European commission is to increase the quality of human potential mainly by means of the acquisition of key competencies of every individual. The relevant key competencies include foreign language competencies that significantly contribute to the profile of a university student, and very often decide on his/her success in the professional labour market competition. This paper deals with the complexity of theoretical and practical linguistic-didactic questions of foreign language competencies acquisition in general, and specifically under the conditions of foreign language instruction at the Department of Professional Foreign Language Education of the Slovak Agricultural University in Nitra.

Key words

the European integration process, education, key competencies, foreign language knowledge, foreign language instruction

Úvod

Súčasný európsky integračný proces je v oblasti vzdelávania charakteristický výraznou dynamickosťou a internacionalizáciou. To je aj v súlade s cieľom bolonskej deklarácie, ktorým je vytvorenie konkurencieschopného európskeho vzdelanostného priestoru spočívajúceho na princípoch znalostnej ekonomiky.

Perspektívne ciele Európskej komisie smerujú v tomto kontexte k zvyšovaniu kvality občana Európy a to najmä získavaním kľúčových kompetencií každého jednotlivca: „Kľúčové kompetencie tvoria súbor prioritných výchovných a vzdelávacích cieľov, ktoré poskytujú jednotlivcom vstupujúcim do vzdelávania perspektívne dlhodobovo využiteľné vzdelávanie v podmienkach, v ktorých je veľmi ťažko prognózovať rýchle zmeny vo vývoji vedy, techniky a spoločnosti. Ekonomické a sociálne zmeny v spoločnosti modifikujú profil základných kompetencií, ktoré by mal mať každý k tomu, aby sa mohol aktívne zúčastňovať na pracovnom a rodinnom živote, ako aj na živote spoločnosti, či už na úrovni miestnej alebo európskej.“ (BAJTOŠ 2004, 44).

Vlastná práca

Kľúčové kompetencie sa týkajú viacero oblastí, jednou z nich je aj jazyková kompetencia, ktorá sa považuje za samozrejmy predpoklad pre získanie dobrého pracovného miesta a je nevyhnutnosťou pre profesijnú mobilitu. Cudzojazyčné vedomosti sa stali relevantnou kľúčovou kompetenciou, ktorá sa významne podieľa na profile absolventa vysokej školy a často rozhoduje o jeho úspešnom uplatnení

v profesionálnej konkurencii. Aktuálnym potrebám v oblasti výučby cudzích jazykov prispôsobujú svoje edukačné ciele vysoké školy na všetkých troch stupňoch štúdia. Ich absolventi musia byť kompetentní vo svojom odbore a súčasne komunikatívne kompetentní v dvoch svetových jazykoch. Cudzojazyčná gramotnosť je dnes už nevyhnutnosťou a v jazykovej politike EÚ to znamená ovládanie dvoch cudzích jazykov u každého občana. To potvrdzuje aj akčný plán EÚ na roky 2004 – 2006, známy pod názvom „Podpora výučby jazykov a jazykovej diverzity“. Vychádzajúc z týchto postulátov, náročné úlohy súčasného vývoja našej spoločnosti kladú čoraz vyššie požiadavky na finálnu úroveň absolventov vysokých škôl bez ohľadu na odbor, stupeň či formu štúdia. Sledovanie uverejňovaných konkurzov na obsadenie rôznych funkčných pozícií nás každodenne presvedča o tom, že znalosť cudzích jazykov sa stala jedným z kľúčových faktorov možnosti zamestnávania jednotlivcov, konkurencieschopnosti podnikania a stáva sa predpokladom pre využívanie práva voľného pohybu a slobodnej voľby bydliska na území budúcej zjednotenej Európy, slobodnej migrácie a zamestnania (BORSUKOVÁ 2001). Na vysokých školách ekonomického a obchodného charakteru, ktoré vychovávajú všestranne pripravených ekonómov, obchodníkov a manažérov pre zahraničný obchod a oblasť služieb sa táto požiadavka ešte rozširuje. Študenti uvedených odborov musia disponovať okrem teoretických znalostí a profesijných zručností z odborných disciplín aj solídnymi znalosťami viacerých cudzích jazykov. Študenti spomínaných vysokých škôl majú možnosť, a vo viacerých študijných programoch aj povinnosť, absolvovať cudzojazyčnú výučbu najmenej v dvoch ale i v troch svetových jazykoch. Tak to vyžaduje súčasné obdobie globalizácie a zintenzívnenia medzinárodnej spolupráce. Súčasná Európa vytvára rozsiahly priestor jazykovej rôznorodosti a multikultúrnej identity. „Únia k 1. januáru 2006 bude mať 21 jazykov (po vstupe Bulharska a Rumunska v roku 2007 už 23) a to je najväčší viacjazyčný systém na svete“ (FIGEL 2005).

Ako učitelia cudzích jazykov dobre vieme, že nie všetci študenti dosiahnu potrebnú úroveň vedomostí jedného cudzieho jazyka. Zvládnuť požadované dva alebo viaceré cudzie jazyky sa dá iba pri vypracovaní a realizácii efektívnych lingvodidaktických metód a všestrannej podpore štátu, iba tak by v blízkej budúcnosti mohli byť Európania naozaj multilingválni. Viacjazyčnosť úzko súvisí s poznávaním cudzích kultúr, čo prispieva k demokratickému vývinu nielen Európy ale aj celého sveta. Napriek proklamovaným cieľom nie je zatiaľ realita európskeho obyvateľstva na požadovanej úrovni. Existujú údaje o počte ovládaných cudzích jazykov na obyvateľa tej - ktorej krajiny. Podľa týchto údajov najviac cudzích jazykov ovládajú v priemere obyvatelia Luxemburgu 2,9; nasledujú Fíni 2,4; Rakúšania 1,36; Nemci 1,2. Podobné údaje zo Slovenska chýbajú. Ak berieme do úvahy výsledky tohtoročných maturitných skúšok z cudzích jazykov, ktoré sa konali na slovenských stredných školách, nie je stav cudzojazyčných komunikatívnych schopností našich študentov ani zďaleka v súlade so súčasnými spoločenskými požiadavkami.

Cieľom výučby cudzích jazykov je rozvoj a dosiahnutie vysokého stupňa cudzojazyčnej komunikatívnej kompetencie. Z hľadiska tohto pragmatického cieľa inovujú mnohé jazykové pracoviská koncepcie cudzojazyčnej prípravy. Ide o zložitú problematiku lingvodidaktických otázok súvisiacich s organizačnou ale najmä obsahovou stránkou vyučovacieho procesu. Okrem iného to zahŕňa vypracovanie racionálnych požiadaviek na osvojovanie jazykových prostriedkov a rečových zručností inováciu kurikúl a učebných materiálov ako aj metodické postupy a formy práce, ktoré predstavujú integráciu komunikatívnych a socio-kultúrnych zručností a rozvíjajú kognitívnu stránku edukanta (UŽÁKOVÁ 1997, 115-121).

Koncepcia výučby cudzích jazykov na SPU v Nitre vypracovaná Katedrou odborného jazykového vzdelávania zodpovedá spoločenským požiadavkám na ovládanie cudzích jazykov so zreteľom na súčasnú štruktúru študijných programov jednotlivých fakúlt a úroveň vstupných vedomostí študentov. Na základe moderných lingvodidaktických poznatkov o postupnom nadobúdaní cudzojazyčnej komunikatívnej kompetencie sa štúdium cudzích jazykov realizuje vo viacerých stupňoch a viacerých predmetoch. Pre jednotlivé jazykové stupne sú vypracované kurikulá s konkrétne vymedzeným obsahom, ktoré sa premietajú do požiadaviek na komplexné rečové zručnosti a jazykové prostriedky. Osobitná pozornosť sa venuje vypracovaniu optimálnych metodických postupov uplatňovaných vo vyučovacom procese. Akceptovanie závažnosti aktívnej znalosti cudzích jazykov neostáva iba na úrovni deklaratívnej, ale musí sa stať súčasťou osobnosti nášho absolventa s jasne vymedzenou úrovňou, ktorá vychádza zo súčasných objektívnych podmienok.

Keďže v súčasnosti absolventi stredných škôl vo väčšine prípadov nedosahujú adekvátnu úroveň cudzojazyčných komunikatívnych schopností, súčasná koncepcia cudzojazyčnej jazykovej prípravy je koncipovaná tak, aby študent po jej absolvovaní mohol vykonať štátnu jazykovú skúšku základného stupňa. Táto príprava zahŕňa 140 hodín kontaktnej výučby, ktorú študenti absolvujú buď extenzívnou formou počas 2 rokov (zaradená do študijného plánu ako cudzí jazyk A, B, C, D), alebo intenzívnejšou formou počas jedného roka, pričom štruktúra jednotlivých disciplín je zhodná svojím obsahom i rozsahom. Ide o tieto disciplíny: komunikatívna gramatika (56 hodín), komunikácia v cudzom jazyku (56 hodín) a kulturológia (28 hodín). Všetky disciplíny zaradené do jazykovej prípravy sledujú praktický cieľ – nadobudnutie komunikatívnej kompetencie – rečových zručností a návykov v širokej škále tém a situácií každodenného života (základný stupeň). Zatiaľ čo v disciplíne komunikatívna gramatika ide o osvojenie jazykových prostriedkov s cieľom zvládnuť samostatný jazykový prejav bez chýb v rovine lexikálnej, morfolologickej a syntactickej v jeho ústnej a písomnej podobe, v disciplíne komunikácia v cudzom jazyku pôjde o prehĺbovanie schopností pohotovej rečovej reakcie, rozvoj samostatného prejavu monologickej a dialogickej reči na témy zo spoločenského, politického, ekonomického života krajín východiskového a cieľového cudzieho jazyka. V disciplíne kulturológia si študenti rozšíria poznatky nielen z histórie, geografie, politicko-ekonomickej a kultúrno-spoločenskej oblasti krajiny príslušného jazyka, ale aj zo životného štýlu, typické zvláštnosti správania sa, zvyklosti, t.j. nadobudnú kompetenciu kulturologickú, ktorá má nemalý význam pri styku s cudzincom, resp. v krajine nositeľov daného jazyka (ROHAĽOVÁ – ROHAĽ 1999).

Po absolvovaní štátnej jazykovej skúšky (základný stupeň) môžu študenti pokračovať v jazykovej príprave na štátnu jazykovú skúšku odbornú, počas prípravy si študenti ďalej prehĺbujú svoje komunikatívne schopnosti v ústnej i písomnej podobe. Pri výučbe odborného jazyka si študenti osvojujú pomenovanie odborných pojmov, ale súčasne tiež prenikajú do myšlienkových štruktúr a pracovných stratégií, s ktorými sa oboznámili alebo sa súbežne oboznamujú pri výučbe odborných predmetov. V rámci tejto prípravy osobitné miesto zaujíma odborný text, v ktorom sa na základe osvojenia si terminológie daného (študovaného) odboru a špecifických jazykových prostriedkov odbornej komunikácie nadobúda cudzojazyčná kompetencia v oblasti odborného jazyka (štúdium odbornej literatúry, odborná komunikácia v ústnej dialogickej a monologickej, ako aj písomnej podobe, obchodná komunikácia a pod.)

Jazyková príprava či už na úrovni základného stupňa, alebo odborná sa stala súčasťou študijných plánov v mnohých študijných programoch fakúlt SPU. I keď

v súčasnosti prevláda jazyková príprava základného stupňa, tento jav považujeme len za prechodný. KOJV, ako je to zakotvené aj v jej názve, prešla transformačným procesom a v prvom rade je pripravená poskytovať odborné jazykové vzdelávanie, ktoré je zamerané na budúce profesijné potreby účastníkov výučby. V súčasnosti sa odborný jazyk vo viacerých disciplínach vyučuje ako voliteľný predmet na všetkých fakultách, veľmi intenzívne potom v odbore Medzinárodný obchod a takúto prípravu predpokladajú i niektoré študijné programy 2. stupňa, ako sú napr. Európske rozvojové programy (FEŠRR) a Medzinárodné podnikanie (FEM).

Možno predpokladať, že v súlade s „Akčným plánom EÚ“ sa u nás bude prehĺbovať výučba cudzích jazykov na základných i stredných školách a na vysoké školy bude prichádzať čoraz viac absolventov stredných škôl s takou úrovňou komunikatívnych cudzojazyčných schopností, ktorá v rámci súčasnej nomenklatúry maturít je definovaná ako úroveň A. Uvedená úroveň zodpovedá požiadavkám na dosiahnutie jazykovej skúšky základného stupňa, čím by sa vytvorili predpoklady zariadenia týchto študentov do odborného jazykového vzdelávania, s následným vykonaním štátnej jazykovej skúšky odbornej, resp. študentom by sa vytvorili možnosti pre absolvovanie základnej jazykovej prípravy v 2., resp. 3. cudzom jazyku.

Je potrebné dostať do povedomia aj program jazykovej výučby a certifikácie UNICert, ktorý začne KOJV v akad. roku 2005/2006 z jazyka anglického pre predmet Anglický odborný jazyk pre ekonómov, úroveň III (C1) podľa Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky. Podmienky udelenia medzinárodne uznávaného certifikátu UNICert sú v súlade s rámcovým poriadkom UNICert a so skúšobným poriadkom a predpismi schválenými Akademickým senátom Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre.

Sprostredkovanie jazykových prostriedkov a komunikatívnych zručností relevantných pre odbornú komunikáciu je základným cieľom jazykovej prípravy doktorandov. Podmienkou štúdia na tomto treťom stupni univerzitného vzdelávania je absolvovanie jazykovej skúšky jedného zo svetových jazykov vyučovaných na Katedre odborného jazykového vzdelávania (KOJV) FEM SPU v Nitre. Výučba doktorandov zahŕňa 14 hodín kontaktnej skupinovej výučby, v priebehu ktorých sa doktorand oboznámi s jednotlivými požiadavkami na skúšku, ktorá pozostáva z nasledujúcich častí: prezentácie písomne vypracovaného projektu vedecko-výskumnej práce doktoranda v danom jazyku (v rozsahu 20-25 strán), diskusie a prekladu z materinského jazyka do cudzieho jazyka a opačne. Výučba na tomto stupni štúdia sa orientuje predovšetkým na sprostredkovanie jazykových funkcií relevantných pre nadobudnutie zručností prezentácie a na nácvik techniky prezentácie. Cieľom nácviku a osvojenia si zručností prezentácie v cudzom jazyku je „vytvorenie modelu efektívneho rečníka, umožňujúceho variácie, ktoré sa viac alebo menej približujú „ideálu“ t.j. rodenému používateľovi jazyka, bez straty kreativity študenta“ (UŽÁKOVÁ 1998, 58). Je potrebné tiež spomenúť, že od doktoranda sa vyžaduje predloženie naštudovanej cudzojazyčnej literatúry v rozsahu 100 – 120 strán a glosára základných termínov daného odboru a ich slovenských ekvivalentov. Doktorandské štúdium predpokladá vysoký stupeň jazykových vedomostí a rečových zručností, preto by sa na základe prijímacích jazykových skúšok, ktoré sa realizujú prostredníctvom testov, mali dostať na doktorandské štúdium iba uchádzači, ktorí túto podmienku náročnosti spĺňajú.

Rozširovanie Európskej únie a zintenzívňovanie medzinárodnej spolupráce akceleruje v súčasnosti výskum lingvodidaktických a metodologických otázok cudzojazyčnej najmä odbornej komunikácie. Z tohto pohľadu zaujíma Katedra odborného jazykového vzdelávania FEM SPU v Nitre významné postavenie medzi vysokoškolskými pracoviskami na Slovensku, ale aj v Čechách.

V ostatnom období sa katedra zamerala predovšetkým vo svojej vedeckovýskumnej činnosti na dva aktuálne okruhy otázok spojené so zvýšením efektívnosti a kvality cudzojazyčnej výučby. Prvá téma sa týka integrácie kulturologickej dimenzie do výučby odborného jazyka. V súčasnosti rieši toto pracovisko dva výskumné projekty a to: Projekt E XVII – Dimenzie kultúrnych odlišností a interkultúrna komunikácia v jednotlivých jazykoch. Hlavným cieľom projektu je v prvých jeho etapách analyzovať a rozpracovať interkultúrne aspekty existujúcich učebných materiálov, ktoré sa využívajú pri výučbe cudzích jazykov (angličtina, francúzština, nemčina, ruština, španielčina) v rámci študijného odboru medzinárodný obchod na FEM a následne ich premietnuť do jednotlivých jazykových disciplín. Konkrétne výsledky riešenia projektu je zostavenie učebných materiálov pre študentov FEM. Druhým riešeným projektom je projekt VEGA 1/9180/02 „Súčasný lingvodidaktické a kulturologické aspekty tvorby cudzojazyčných učebníc“. V prvej fáze riešenia sa riešitelia venujú otázkam vzťahov jazyka a kultúry, vymedzeniu sféry inonárodných kulturologických poznatkov, kvantitatívnemu rozloženiu týchto poznatkov do jednotlivých etáp osvojovania cudzieho jazyka, ako aj vymedzeniu jednotlivých sfér inonárodnej kultúry najvhodnejších a najpotrebnejších pre nadobúdanie komunikatívnej kompetencii. V ďalšej etape riešenia ide o aplikáciu získaných teoretických poznatkov z oblasti lingvodidaktiky a kulturológie do teórie tvorby učebníc z jednotlivých vedeckých konferencií s medzinárodnou účasťou a to „Kulturológia v procese osvojovania cudzích jazykov“ v roku 2001 a „Inonárodné, socio-kultúrne fenomény a cudzojazyčné vzdelávanie“ v roku 2003. Zameranie druhej najvýznamnejšej oblasti vedecko-výskumnej činnosti katedry sa týka problematiky implementácie multimédií vo vzdelávacom procese a najmä vo výučbe cudzích jazykov. Aj k tejto tematike zorganizovala katedre KOJV dve medzinárodné konferencie, ktoré sa stretli medzi odborníkmi s veľkým ohlasom.

Záver

Tak ako sme v úvode naznačili, Európa sa v súčasnosti i v budúcnosti bude prejavovať v podobe jazykovej rôznorodosti. Rada Európy, ako aj Európsky parlament vyhlasujú jazykovú rôznorodosť za zásadnú črtu európskeho dedičstva, preto považujú za potrebné zvyšovať povedomie o bohatstve jazykovej rôznorodosti v EÚ, uvedomovania si výhod (predností) ovládania väčšieho počtu jazykov a sústavne podporovať štúdium cudzích jazykov.

Jazyková rôznorodosť na jednej strane a snaha o vzájomné porozumenie a toleranciu v rôznych jazykových prostrediach na strane druhej, vedú k potrebe osvojovať si cudzie jazyky. Tu práve jazyk plní svoju základnú funkciu – je dorozumievacím prostriedkom medzi národmi rôznych kultúr a prostriedkom demokratického európskeho občianstva. V intenciách týchto ideí je i našou úlohou a povinnosťou prehliť výučbu cudzích jazykov u nás a tým prispievať k rozvoju komunikácie a porozumenia medzi príslušníkmi rôznych národov Európy.

Súhrn

Európsky integračný proces sa rozvíja vo viacerých dimenzionálnych rovinách. Jednou z nich je oblasť vzdelania, ktorá významne reflektuje dynamiku, internacionalizáciu a globalizáciu spoločensko-hospodárskych vzťahov, založených na vybudovaní znalostnej ekonomiky. Hlavné ciele Európskej komisie smerujú v tejto oblasti k zvyšovaniu kvality ľudského potenciálu a to najmä získavaním kľúčových kompetencií každého jednotlivca. K relevantnej kľúčovej kompetencii

patria cudzojazyčné znalosti, ktoré sa významne podieľajú na profile absolventov vysokej školy a často rozhodujú o jeho úspešnom uplatnení v profesionálnej konkurencii. Príspevok sa zaoberá zložitou teoretických i praktických lingvodidaktických otázok nadobúdania cudzojazyčnej kompetencie a to všeobecne, ale najmä v konkrétnych podmienkach KOJV SPU v Nitre.

Kľúčové slová

európsky integračný proces, vzdelanie, kľúčová kompetencia, cudzojazyčné znalosti, výučba cudzích jazykov

Literatúra

Bajtoš, J.: Miesto kľúčových kompetencií v celoživotnom vzdelávaní 21. storočia. In: Acta Humanica I/2004 Kompetencie učiteľov v informačnej spoločnosti. Žilina. s. 43 – 50. ISFN 1336 – 5126.

Borsuková, H.: Viacjazyčnosť ako súčasť profilu manažéra v európskom rozmere. In: Zborník vedeckých prác z medzinárodných vedeckých dní 2001, FEM SPU v Nitre, 2001, s. 1261-1263.

Figel', J.: Oficiálne jazyky EÚ sa meniť nebudú. Hospodárske noviny č. 152, 8. augusta 2005, s. 3.

Goulliová, K.: Rok 2001- Európsky rok jazykú. Cizí jazyky, roč. 44, 2000/2001, č. 3, s. 76-77.

Rohal'ová, E. – Rohal', M.: Inonárodná akulturácia ako integračný faktor v procese cudzojazyčnej výučby. In: MEDACTA 99, UKF Nitra 1999, s. 65-67.

Užáková, M.: Efektívna prezentácia a jej komponenty. In: Zborník vedeckých prác z konferencie Medzinárodné vedecké dni '98. FEM SPU v Nitre, 1998, s.56-58.

Užáková, M.: Reálne ciele v tvorbe sylabusu odborného jazyka. In: Zborník materiálov z medzinárodnej konferencie Aplikácia teoretických a praktických poznatkov vo vyučovaní odborného jazyka. KJ SPU v Nitre a KJ FF UK v Bratislave, Nitra, 7. február 1997, s.115-121.

Kontaktné adresy:

doc. PaedDr. Hana Borsuková, CSc., KOJV FEM SPU, Tr. A. Hlinku 2, 94976 Nitra. e-mail: hana.borsukova@fem.uniag.sk

doc. PhDr. Edita Rohal'ová, CSc., KOJV FEM SPU, Tr. A. Hlinku 2, 94976 Nitra. e-mail: edita.rohalova@fem.uniag.sk

doc. PhDr. Mária Užáková, PhD. KOJV FEM SPU, Tr. A. Hlinku 2, 94976 Nitra. e-mail: maria.uzakova@fem.uniag.sk

Recenzent: PhDr. Ľudmila Maďarová, PhD.